
IN MEMORIAM

LAHKUNUD ON VÄLJAPAISTEV TEADLANE

Seppo Suhonen 16. V 1938 – 13. IX 2010

Seppo Suhonen sündis Põhja-Savos Iisalme kihelkonnas talupidaja perekonnas. Lõpetanud 1958. aastal Iisalme gümnaasiumi, jätkas ta õpinguid Helsingi Ülikoolis. Tähelepanu pälvis õppeainete valik: läänemeresoome keeled (peaõhk eesti, liivi ja vadja keelel) ja foneetika, alamastmes soome ja võrdlev rahvaluuleteadus, ühesõnaga kõik see, millega ta hakkab tulevikus tegelema. Aastal 1966 lõpetas Suhonen ülikooli filosoofiakandidaadina, edasi sai litsentsiaadi- (1970) ja doktorikraadi (1973). Ülikoolis töötas ta algul assistendina, seejärel kaasprofessorina ja lõpuks läänemeresoome keelte korralise professorina (1978–2001).

Olen lugenud tema teadustöid, kasutanud allpool temast kirjutatud ja omagi mälestusi. Suureks abiks oli ka käsi-

kirjaline kogumik „Sanoja Seposta”, mille tegid sugulased ja tuttavad tema 70. sünnipäevaks. Et tegemist oli inimesega, kellel olid nii laialdased huvid kui ka noble sulg, saab järgnevalt vaid skitseerida tehtut.

Seppo Suhonen oli keeleandekas, kes oskas nii läänemeresoome keeli kui ka mõnd kaugemat sugulaskeelt (nt ungari), lisaks nende naaberkeeli (vene, saksa, rootsi, läti) ja muidki. Eestis rääkis ta peaaegu alati eesti keelt ja kasutas seda omaaegse murdesektori külalisraamatuski, kus leidub paljude eesti-keelsete kirjutiste kõrval vaid üks soomekeelne. Tugeva aluse mittedugulaskeelte (eriti romaani keelte) puhul andsid kindlasti juba ladina keele õpingud Iisalme gümnaasiumis. Sealne õpetaja laskis tõlkida nii ladina keelest soome keelde kui ka vastupidi ja nõudis, et ladina keele grammatikat osataks peast. Üks klassivend mäletab, et Seppo sai pähe 20 lehekülge või üle selle, siis aga lõi raamatu otsustavalt kinni ja lõpetas. Või teine mälestuskild hilisemast ajast, kui käidi Roomas neljakesi huvireisil – Seppo ning Iisalme lapsepõlvesõber ja naaber (koos abikaasadega). Naabrinaine on tagantjärele imestanud: Seppo lehitses lennukis sõnaraamatut ja suutis kohe pärast maandumist ajada asju itaalia keeles. Ta luges ajalehti, vaatas telekat ja rääkis teistelegi, mis vahepeal oli juhtunud.

Suhoneni teadustegevus algas juba üliõpilasena. 1961. aastal ilmus sõnastik (1800 sõna) Lauri Kettuneni „Eestin kielen oppikirja” („Eesti keele grammatika”) juurde. 1964. aastal seadis ta

(koos Lauri Postiga) trükivalmis ja avaldas E. N. Setälä vadja kirjapane-kud, koos Kari Laukkaneniga kommenteeritult kimbukese isuri-vadja mõistatusi, kõnekäände ja väljendeid (Virittäjä 1964). Varem kogutud on ta uurijaile kättesaadavaks teinud hiljemgi. Mainiksin siinkohal vadja Kukkoski sõnaraamatut (1980): Lauri Posti kogutu seadis (autori kaasabil) trükivalmis Suhonen.

Seppo Suhonen ei piirdunud teiste kirjapanduga, vaid oli ise väga agar. Ta kogus keeleainest Soomest ja igast lähisugulaskeelest, lisaks mordva ja ungari keelest. Tal jätkus osavust ja nutti, et ületada tõkkes, mis takistasid soomlaste kogumistööd Nõukogude Liidus. Kui ei pääsenud Eesti põhjarannikule, Liivi randa või vadjalaste juurde, siis olid ometi olemas Tallinn ja Riia. Keelejuhid tulid ise kohale. Näiteks „Kodumurde” andmeil lindistas Suhonen Tallinnas liivlast Petõr Dambergi (1971; on lindistanud teda Riiaski), vadjalast Konstantin Leontjeviti (1974), Kuusalu keelejuhti Edgar Lilheina (1977).

Õpingute ajal töötas Suhonen assistendina algul Turu, hiljem Helsingi ülikooli foneetikalaboris. Ta olekski võinud jätkata puhtfoneetikuna, sest ikka ja jälle tegeles ta mõne läänemeresoome keele (nt vadja, liivi, lüüdi) foneetika ja fonoloogiaga või kogu keelerühma fonotaktika probleemidega laiemalt. Pealegi kirjutas ta entsüklopeediasse arvukalt foneetikaalaseid artikleid.

Üha rohkem tõusid aga esiplaanile keelekontaktid, mille uurimist soodustas eri keelte oskus. Läti keele mõju liivi keelele käsitles Suhonen pikemalt doktoriväitekirjas „Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen” („Uued läti laensõnad liivi keeles, 2534 sõna”). Ta vaatles ka vene keele mõju vadja, aunuse ja lüüdi sõnavarale, vepsa lauseehitusele jm. Vadja keelt on tugevasti mõjutanud isuri keelgi. Nii nentis Suhonen, et vadja Kukkoski mur-

re on pealtpoolt isuri, ajalooliselt aga vadja keel. Lühidalt ja veenvalt võttis Suhonen oma uuringute tulemused kokku 7. fennougristide kongressil Debrecenis (1990): oma ettekandes osutas ta naaberkeelte – saksa, vene, läti – mõju kõigil keeletasanditel, alates sõnavarast ning lõpetades intonatsiooni ja rektsiooniga. Aja jooksul võivad teised uurijad täpsustada ehk detaile, kuid põhiline jääb paika. Kahe silma vahele ei jäänud ka läänemeresoome ja balti keelte vahelised kontaktid, pikem artikkel balti laenude levilaist ja semantikast ilmus Virittäjäs (1980).

1987. aastal algas Soome, Eesti ja Karjala lingvistide ühistöö läänemeresoome keeleatlase „Atlas Linguarum Fennicarum” (ALFE) juures. Sellega kaasnesid aastate jooksul nõupidamised nii Helsingis, Tallinnas kui ka Petroskois. Kõigepealt tuli välja töötada küsimustik, otsida vastavat keeleainest arhiividest ja/või käia välitöödel. Seejärel oli vaja saadud materjal läbi vaadata ja esialgselt rühmitada. Lõpuks jagati igauhele küsimused *resp.* mõisted, millest teha keelekaardid ja kirjutada kommentaarid. Hiljem arutati valminud osad ühiselt läbi, vajadusel anti nõu ja soovitusi ning täiendati. Suhonen osales asjatundlikult atlasetöö kõigil etappidel, töötas ise läbi mitmesugused küsimused ja mõistepiirkonnad (nt sugulussõnavara), oli atlase 1. osa vastutav toimetaja. Ta nägi 1. ja 2. osa ilmumist (2004, 2007), jõudis veel enne surma lugeda oma kaartide ja kommentaaride korrektuurid, kuid ALFE 3. osa esitlusel 14. detsembril 2010 teda enam polnud.

Suhonen huvitus alati sellest, mis on Eestis teoksil, mis ilmunud või ilmumas. Ta retsenseeris järjekindlalt eesti keele alaseid töid ja tegeles ise eesti murdekeelega. Kõige rohkem kirjutas ta kirderannikumurde ja soome keele seostest. Probleem seisneb selles, kas on tegemist soome laenudega või mitte.

Näiteks artiklis „Kirderannikumurde suhted naaberkeeltega” (2000) analüüsis Suhonen sõnavara, mis pärineb Mihkel Toomse ja Mari Musta uurimustest. Paljudel sõnadest on vasted isuri keeles. Soome murretes on osa sõnu laiema, osa kitsama levilaga, ka eesti keelealal võivad mõningad sõnad ulatuda lõunaeesti murretesse. Suhoneni arvates tuleks edaspidi täpsustada, millisest Kuusalu, Haljala, Viru-Nigula või Vaivara osast kirderannikumurde sõnad pärinevad ja kus soome keelealal nende vasted käibivad. Samuti peaks rohkem tähelepanu pöörama Eesti asustusloole ja soome siirdlastele. Suhoneni artikli järgi võiks siirdasustus lähtuda Häme ja Kymenlaakso aladelt.

Koos Hella Keemaga töötas Suhonen läbi Heikki Ojansuu lõunaeesti keeleainese. See oli kindlasti hea lähtealus, et süüvida Setu eepose „Peko” keelde ja müstilisse maailma. Setu rahvausundis on Peko viljakusjumal, eeposes Setu valitud kuningas. Paulopriit Voolaine oli omal ajal andnud rahvalaulik Anne Vabarnale süžee, mille viimane värsistas. Eepos trükiti 1995. aastal Kuopios, toimetajad Paul Hagu ja Seppo Suhonen. Viimaselt on ka sisu ümberjutustus (tõlgitud inglise, prantsuse ja vene keelde). Soomekeelsena ilmus eepos aastal 2006. Suhonen (abiks P. Hagu) oli teinud tohutu töö – tõlkinud 8000 värssi.

Suhoneni muust tegevusest tuleb pidada tähtsaimaks kauaaegset tööd soome-ugri seltsis (algul sekretärina, seejärel esimehena). Eestiga seoses mainitagu, et ta oli Tuglase seltsi asu-

tajaid (1982), Alfred Kordelini sihtasutuse Eesti allfondi esimees (sellest fondist on toetatud ka Eesti keeleteadlasi), Soome Instituudi sihtasutuse liige, 1995 Soomes loodud Setu Sõprade Ühingu esimees. 1994 valiti ta Tartu Ülikooli audoktoriks, 2001 nimetati esimese välismaalasena sama ülikooli kuratooriumi liikmeks. Eesti president annetas talle 2001. aastal Valgetähe V klassi ordeni.

Suhoneni inimesena on tabavalt iseloomustanud üks teine savolane. Tema järgi näeb Seppo väliselt välja professorina, sisemuselt on aga tavaline savolane. Temast muhedamat jutuvestjat annaks otsida. Tütar Mervi on meenutanud: „Seppo oli teadlane ja kuulus teadlaste perre. Öhtud idapoolsete võõrastega olid meie kodus müstiliselt veetlevad: naerdi eesti, ungari ja kes teab mis keeles. Mina kuulasin ja sain aru.” Arheoloog Mervi, kes on õppinud ungari keelt, jätkab pisut teise kandi pealt. Minu meelest oli sümboolne, et tütar sai 11. fennougristide kongressil Piliscsabas isa kongressimapi ja nimesildi, mida veidi kohendas. Ta võis kodus rääkida ka õnnestunud sümposiumist, mida juhatas Vilja Oja. Selle sümposiumi – keelenähtuste areaalsetest seostest – oli isa kavandanud. Ta oli kirjutanud ALFE alusel teesid sõnavara levilaist läänemeresoome keeltes ja teinud kindlaks innovatsioonikeskused: liivi, lõunaeesti, vepsa, soome, põhjaeesti. Aeg, mis antud elada, oli aga otsa saamas.

HELMI NEETAR